

“Erasmus love: egymillió baba”. Személyes- és interkulturális attitűdök és kompetenciafejlődés a külföldi tanulmányok során

Malota Erzsébet, *egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, erzsebet.malota@uni-corvinus.hu*

Bogáromi Eszter, *PhD hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, eszter.bogaromi@uni-corvinus.hu*

Az Erasmus ösztöndíj-programban résztvevő diákok 27 százaléka a külföldi tartózkodás során találkozik hosszútávú partnerével, így becslések szerint 1987 óta 1 millió újszülött ilyen kapcsolatból született az EU-ban.

Jelen kutatásunkban az egyéb pozitívumokra koncentrálunk: az interkulturális attitűdök vizsgálata után feltérképezzük a személyes és interkulturális kompetenciákat belöldi hallgatók körében, külföldi tanulmányokra való kiutazásuk előtt és után.

A 873 fős mintán végzett online felmérés egyik fő megállapítása (az interkulturális attitűd skála faktoranalízissel kialakított dimenziói alapján), hogy a kockázatkerülő szorongás szolgál leginkább magyarázatként egy adott személy esetében az interkulturális hozzáállására. Emellett fontos magyarázó dimenziók a nyitottság a kulturális tanulásra, a nyitottság a kihívásokra, a kulturális univerzalizmus és a komfortzónákra való igény.

A személyes- és interkulturális készségeket és kompetenciákat illetően az eredmények azt mutatják, hogy a kiutazók várakozásai a legtöbb felsorolt készség javulását illetően magasabbak, mint amit a már visszaérkezett hallgatók regisztráltak. Ez csak néhány kompetencia esetében van másképpen: a kulturális empátia, az önbizalom és a rugalmasság nagyobb mértékben javult azoknál, akik már hazaérkeztek, mint amilyen változásra számítanak a még kiutazás előtt állók.

A hazaérkezettek körében leginkább az önállóság, a munka, ill. oktatási környezethez való interkulturális alkalmazkodó készség javult, és a kulturális tudás nőtt.

Összességében elmondható, hogy a felsorolt 27 kompetencia közül 21 esetében alacsony azoknak az aránya, akik nem, vagy csak kismértékű változást tapasztaltak (kivételt az analitikus, a tárgyaló-, a konfliktuskezelési és a tervezési-szervezési készség, az egyéb - nem angol - nyelvtudás és a kreativitás képeznek).

Kulcsszavak: interkulturális attitűdök, kompetenciafejlesztés, személyes és interkulturális készségek, külföldi képzés, oktatásturizmus

“Erasmus love: one million babies”. Personal and intercultural attitudes and development of competencies during studies abroad

27 percent of students who took part in the Erasmus program had met their current life partner during their stay abroad and - according to estimations - since 1987 this led to the birth of one million babies.

Present study investigates additional positive effects of studying abroad, after exploring intercultural attitudes we map personal and intercultural competencies among students before and after their stay.

One of the main findings of our online quantitative research (on a sample of 873 students) is that ‘risk-avoiding anxiety’ can serve mostly as a reason for a person’s intercultural attitude (based on the factor analysis of the intercultural attitude scale). Besides this important explanation factors are: openness to cultural learning, openness to challenges, cultural universalism, and the need for comfort zones.

Regarding personal- and intercultural skills and competences, findings show that expectations of students going abroad are higher for most of the listed skills’ improvement, than what returned students registered.

As opposed to this, cultural empathy, self-confidence and flexibility improved with a higher degree at those students who had already returned home, than the change expected by students ahead of their

trips. Among returned students independence, intercultural adaptability to the working- and educational environment improved above all, cultural knowledge also increased to high extent. Out of the listed 27 competences, in case of 21 competences there are low number of students who experienced none or small improvement (exceptions are: analytical-, negotiation-, and conflict resolution skills, creativity, other than English language knowledge and planning-organization skills).

Keywords: intercultural attitudes, competency development, personal and intercultural skills, study abroad, educational tourism

Bevezetés

Az Erasmus ösztöndíj-programban résztvevő diákok közel harmada a külföldi tartózkodás során találkozik hosszútávú partnerével, így becslések szerint 1987 óta 1 millió újszülött ilyen kapcsolatból született az EU-ban (Erasmus Impact Study 2014). Jelen kutatásunkban azt vizsgáljuk, hogy milyen más pozitívumokkal - személyes és interkulturális kompetenciafejlődéssel - járhat a hallgatók számára a külföldi tartózkodás?

E kompetenciák fejlesztése a felsőoktatási tanulmányok során kiemelt jelentőségű, ennek egyik legnagyobb lehetősége egy külföldön cserediákként eltöltött félév.

A lehetőségek mellett azonban el kell ismerni, hogy a más kultúrákkal való találkozás gyakran vált ki sokkhatást, és sokszor csak összeütközések, konfliktusok révén valósulhat meg. Ez kifejezetten érvényes akkor, ha nem turista, hanem hosszabb, pl. féléves tartózkodásról van szó.

Az interkulturális attitűdök és a fejleszthető kompetenciák beazonosításával eredményeink hozzájárulnak ahhoz, hogy az Erasmus kiutazások ösztönzése, a hozzájuk kapcsolódó marketingkommunikáció sikeresebb lehessen.

Az interkulturális kommunikációt felerősítő három fő folyamat – új technológiai és információs rendszerek, globalizáció, túlnépesedés – (Mitev 2013) mellett előtérbe kerül az *önismeret, önfejlesztés* növekvő igénye. Ennek egyik megvalósulási formája a külföldön eltöltött oktatási félév, mely manapság olyan gyakori, hogy e fiatal generációt „*Erasmus generáció*” néven is emlegetik.

Hosszú távon mindenképpen felmerül a kérdés, hogy ahhoz, hogy egy másik kultúrában sikeresek és hatékonyak legyünk, más személyiségnek kell e lennünk (Gyulavári 2013), rövid távon azonban valószínűleg elég, ha megfelelő interkulturális attitűdökkel ill. kompetenciákkal rendelkezünk, vagy képesek vagyunk a fejlődésre.

2. Elméleti háttér

Az *interkulturális kommunikációs modell* (Yoshikawa 1987, Jensen 2006) szerint tapasztalataink, önpozicionálásunk, kulturális előfeltevéseink és kulturális önészleléseink befolyásolják a kommunikációt. A sikeres interkulturális kommunikációhoz és az adaptálódáshoz szükséges kompetenciákat több modell is vizsgálja.

A *bizonytalanság és szorongás-kezelés modell* szerint az interkulturális kommunikáció során a bizonytalanság csökkentése a leglényegesebb, mert az interkulturális adaptáció egyik legjellemzőbb eleme a félreérthetőség, kétértelműség. Az előrejelzési bizonytalanság azt jelenti, hogy nem tudjuk előre jelezni, hogy mások hogyan viszonyulnak hozzánk, hogyan reagálnak, az értelmezési bizonytalanság pedig arról szól, hogy nem tudjuk megmagyarázni mások viselkedését. A szorongás csökkentése szintén fontos, kis mennyiségű szorongás még pozitív lehet (hiszen azt jelenti, hogy involválódunk a szituációba, érdeklődünk a másik ember iránt), magas szorongási szint viszont ellehetetleníti a hatékony kommunikációt. A modell szerint ezekre a helyzetekre az információgyűjtés a megoldás, ha van elég információnk, csökken a szorongás és a bizonytalanság is. Emellett lényeges, hogy az információ interpretálásához alternatív lehetőségekre is nyitottak legyünk. Ezen elmélet szerint a megfelelő önértékeléssel és önképpel rendelkezők, a rugalmas attitűdökkel és magatartásformákkal bírók és a komplex és rugalmas kategóriákat alkotók (vagyis a sztereotípiákat kerülők) a leghatékonyabbak az interkulturális kommunikációban (Gudykunst 1998).

Kim (2001) „*stressz-adaptáció-növekedés*” modellje szerint a kezdeti stresszre (kulturális sokkra) válaszul az egyén megtanulja kezelni az új kulturális normákat, ezáltal megkezdí az adaptációt az új kultúrához. A folyamatos stressz-adaptáció megtapasztalása után elkezdődik

a személyes növekedés, ezzel a három elem között egy ciklikus, dinamikus folyamatot generálva.

A *kommunikációs rendszer modell* szerint az adaptáció a kommunikáció révén megy végbe (Kim, 2001). Nem elég az új kultúra iránti pozitív attitűd és az előzetesen begyűjtött információk, a folyamatos kommunikáció segíti elő az adaptációt, és szükséges ahhoz. Az ismeretlen kulturális környezetben való kommunikáció új gondolkodásmódot és új magatartásformákat alakít ki. Akik intenzíven kommunikálnak az idegen kultúra tagjaival, azok gyakrabban kerülnek kulturális sokkot előidéző szituációba, de ez a siker és a fejlődés záloga. Az interakciók számának növekedésével az adaptáció sikeresebbnek bizonyul. A modell megkülönbözteti az egyéni és társas szintű kommunikációs kompetenciát. Egyéni szinten az egyén nyelvtudása, a verbális és nonverbális jelek kódolásának és dekódolásának képessége, társas szinten pedig az interakció, a konfliktuskezelés és a társas kapcsolatok kezelése segíti vagy akadályozza a kulturális adaptációt.

A fentiek mellett az egyén felkészültsége az új kultúrában való életre és személyisége szintén lényeges moderáló tényező.

Az 1990-es évek közepétől elterjedő interkulturális szemlélet szerint az idegen nyelven történő kommunikációhoz a kommunikatív kompetencián kívül az ún. interkulturális kompetencia kialakítására is szükség van, ez lehetővé teszi a kommunikatív kompetenciának interkulturális helyzetekben történő alkalmazását. Az interkulturális érzékenység és kompetencia fejlesztésére az utóbbi évtizedekben világszerte számos módszertani kísérlet történt (Konczosné 2007).

Az *interkulturális érzékenység* megállapítására és a kompetenciák kialakulásának megértésére szolgál Bennett interkulturális érzékenység fejlesztési modellje (Falkné 2008), mely hat fázist mutat be: tagadás - védekezés - minimalizáció - elfogadás - alkalmazkodás - integráció (Bennett 1993). E fejlődési modell hasznos lehet az interkulturális tréningek, kompetenciafejlesztő gyakorlatok és orientációs programok kidolgozásánál (Hidasi 2004). Az általunk használt attitűdskála épít e modellre és az állítások sorában megtalálható ez a hatlépcsős fejlődési folyamat.

3. A kvantitatív kutatás módszertana

A kvantitatív kutatás során *online kérdőíves* megkérdezést alkalmaztunk (Gyulavári et al 2012), melyet azon magyar hallgatók email címére továbbítottunk - a Tempus Közalapítvány segítségével az egyetemi/főiskolai koordinátorokon keresztül -, akik *az elmúlt három évben mobilitási ösztöndíjjal* külföldi részképzésen vagy szakmai gyakorlaton vettek részt, vagy a következő évben fognak kiutazni. A minta végleges elemszáma összesen 873 fő, ebből *hazaérkezett* ösztöndíjas 611 fő, *kiutazó* ösztöndíjas 262 fő. Az adatokat az SPSS.20. statisztikai programcsomag segítségével elemeztük.

3.1. A minta demográfiai jellemzői

A mintában a *férfi-nő* megoszlás eltolódik a női válaszadók irányába, a válaszadók 29 százaléka férfi, 71 százaléka nő. A kérdőívet kitöltők átlagos *életkora* 23,8 év (szórás 3,06, terjedelem: 19 - 45 év, módusz és medián 23 év), a válaszadók 90 százaléka 20-27 éves.

3.2. A minta oktatásdemográfiai jellemzői

Mintánkban 30 *felsőoktatási intézmény* hallgatóinak válaszai szerepelnek, a legnagyobb arányban (50 fő vagy e felett) az ELTE, BCE, BGF, Óbudai Egyetem, PTE, és a SZTE diákjai

részesednek a mintából. A válaszadók 61 százalékban közép-magyarországi, 39 százalékban konvergencia régióban található felsőoktatási intézményben tanulnak.

A kérdőívet kitöltők nagy része *gazdaságtudományok, bölcsészettudományok, társadalom-, ill. műszaki tudományok* területén tanul, ők teszik ki a minta 65 százalékát.

Képzési szint szerint a válaszadók fele (51 százalék) alapképzés, közel harmada (30%) mesterképzés, 15 százaléka osztatlan képzés hallgatója, 4 százaléka pedig PhD. hallgató.

3.3. A hallgatók külföldi tapasztalatai

A *kiutazó ösztöndíjasok* zömének, 78 százalékának az *előzetes leghosszabb külföldi tapasztalata* egy hónap vagy annál rövidebb idő. (Ez az arány nem meglepő, hiszen 85 százalékuknak ez lesz az első alkalom, hogy külföldre utazik mobilitási ösztöndíjjal). Természetesen ez a *hazaérkezett hallgatók* esetében másképp alakul, náluk a 2-3 hónaptól nagyjából egy évig terjedő időszak a leggyakoribb, 80 százalékuk e kategóriákat jelölte meg. Ebből 52 százalékuk a tipikus, standard fél éves ösztöndíjas időtartamot töltötte külföldi országban.

A különböző *külföldi tapasztalattípusok* közül *hazaérkezettek* között a felsőoktatásban eltöltött több hónapi idő, emellett a közeli külföldi barát és a szakmai gyakorlat szerepeltek magasabb említésszámmal (a kérdésre több választ is adhattak a megkérdezettek). A megkérdezettek 21 százalékának volt már párkapcsolata külföldivel, ill. rövid tanulmányúton szerzett tapasztalatot.

A *kiutazók* között a leggyakoribb típusú tapasztalat a közeli külföldi barát, a rövid tanulmányút, ill. a külföldi családtag.

Angol *nyelvből* a válaszadók 86 százalékának, németből 46 százalékának, francia nyelvből 11, spanyolból 8, olaszból 6, egyéb nyelvből 12 százalékának van valamilyen szintű nyelvvizsgája.

A hallgatók jelentős részének (81%-nak) a szóban forgó mobilitási ösztöndíja volt/lesz az *első ilyen alkalom*, 14 százalékuk töltött/tölt majd külföldön második alkalommal tanulmányi vagy szakmai gyakorlatos időszakot, és csak 5 százalék tette/teszi ezt harmadik vagy ennél többedik alkalommal.

A megkérdezettek 35 országot jelöltek meg *fogadó országgént*. 10 országra vonatkozóan találtunk nagyobb számú válaszadót a mintában, a hallgatók háromnegyede (77 százalék) ebben a 10 országban töltött vagy fog tölteni mobilitási ösztöndíjjal szakmai gyakorlatos vagy tanulmányi időszakot. Németországba kiemelkedően magas arányban utaztak/utaznak a minta alanyai (23%), a többi 9 főbb célországra vonatkozóan 4-9%-os megoszlások jellemzőek.

Emellett 25 ország 1-3 százalékos arányban van jelen fogadó országgént a mintában.

A mintában szereplők túlnyomó többsége (91%) *Erasmus ösztöndíj* igénybe vételével járt/vagy fog járni külföldön, 80%-uk tanulmányi ösztöndíj, 11%-uk pedig szakmai gyakorlat keretében.

4. Interkulturális attitűdök

4.1. Különbségek a kiutazás előtt álló és a hazaérkezett ösztöndíjasok attitűdjeiben

A válaszadók *interkulturális attitűdjeit* 23 állítás keretében, 7 fokozatú szemantikus differenciálskálával vizsgáltuk. Az állítások kiválasztásakor korábban már tesztelt, validált skálát, az Intercultool (Danka et al 2009) használtuk.

Az elemzés során megvizsgáltuk az egyes állításokra kapott mintaátlagot, emellett külön figyelmet fordítottunk a hazaérkezett és a kiutazó ösztöndíjasok attitűdjei közötti eltérésekre (melyek közül a szignifikánsakat az 1. táblázatban kiemeléssel szemléltettünk).

1. táblázat A válaszadók interkulturális attitűdjei – skálakérdések átlagai, eltérések a kiutazás előtt állók és a hazaérkezettek között

állítások (7 fokozatú szemantikus differenciál skála)	teljes minta N=873 átlag	szórás	haza- érkezettek N=611 átlag	kiutazók N=262 átlag
Úgy érzem, hogy a helyek, amiket meglátogatok, a nyelvek, amiket beszélek, új szempontokat adnak ahhoz, aki én vagyok.	6,18	1,59	6,23	6,06
Megvan a saját hitbéli meggyőződése, de nem bánom, ha új világnézeteknek vagyok kitéve, és új hiedelmekről tanulhatok.	5,88	1,37	5,86	5,94
Nem bánom, hogy vannak és voltak olyan események az életemben, amik arra készítettek, hogy megváltoztassam a kultúrámról alkotott képemet.	5,61	1,38	5,72	5,34
Nem bánom, ha egy hely, ahol még soha nem jártam nagyon különbözik attól, ahogyan elképzelttem.	5,45	1,39	5,53	5,29
Azt gondolom, hogy egy bonyolult feladat bármi másnál alkalmasabb arra, hogy tanuljak.	5,30	1,62	5,33	5,23
Amikor egy új, nehéz feladatot kapok, inkább a lehetőségekre gondolok, mint a veszélyekre.	5,27	1,38	5,30	5,18
Még ha az emberi test a világon mindenhol ugyanolyan is, az, ahogyan használjuk és gondolkodunk róla, nagyban különbözik.	5,05	1,87	4,95	5,27
Olyan emberekkel szeretek lenni a legjobban, akik ugyanúgy gondolkodnak, mint én, és az enyémhez hasonló az életstílusuk.	4,95	1,40	4,97	4,93
Mivel az én kultúráim szokásai a világon mindenhol elfogadottak, ezért nem okoz problémát, hogy hogyan üdvözljek külföldieket.	4,20	1,72	4,20	4,20
Nem szeretem, ha valaki túl közel akar jönni hozzám, mert ez a személyes terem megsértése.	4,14	1,72	4,08	4,26
Az, hogy egy multinacionális csapatban dolgozom, nem indokolja, hogy változtassak a beszédmódomon és az általában hatékony szervezésemen.	3,73	1,75	3,78	3,62
A józanész a világon mindenhol ugyanazt diktálja.	3,64	1,93	3,54	3,88
Amikor bizonytalanság vesz körül, a legrosszabbat várom.	3,58	1,74	3,52	3,73
Irritál, ha informális stílusban kapok hivatalos üzeneteket. A hivatalos kommunikációt a megfelelő formális szabályok szerint kell bonyolítani.	3,56	1,94	3,57	3,55
Az a jó a testbeszédben, hogy mindenhol ugyanolyan.	3,51	2,00	3,44	3,66
Amikor külföldön vagyok, az olyan helyeken érzem magam a legjobban, amiket otthon is szeretek.	3,46	1,66	3,40	3,62
Mivel mindannyian emberi lények vagyunk, képesek vagyunk ugyanúgy gondolkodni.	3,36	1,85	3,30	3,51
Gyakran félénken viselkedem akár egyszerűbb társas tevékenység során is.	3,35	1,78	3,28	3,52
Általában eléggé aggódom, amikor egy olyan országba utazom, aminek a kultúrája nagyon más, mint az enyém.	3,01	1,68	2,91	3,24
Stresszes számomra, amikor olyan értékekkel szembesülök, amelyek az enyémtől nagyon különböznek.	3,00	1,58	2,96	3,08
Nem szeretek homoszexuális emberekkel érintkezni.	2,55	1,85	2,56	2,52
Interkulturális helyzetekben be kell rekeszteni a kommunikációt, mielőtt komolyabb konfliktus merülne fel.	2,53	1,71	2,46	2,69
Semmi értelme azon erőlködni, hogy egy rossz helyzet pozitív oldalát keresgessem. Egy rossz helyzet egyszerűen rossz.	2,47	1,68	2,46	2,50

Forrás: saját szerkesztés

A legmagasabb átlagot a 23 állítás közül az „Úgy érzem, hogy a helyek, amiket meglátogatok, a nyelvek, amiket beszélek, új szempontokat adnak ahhoz, aki én vagyok” állításra kaptuk, a 7-es skálán 6,18-as értékkel. Emellett magas (5 feletti) átlagértéket mutatnak azok az állítások, melyek arról szólnak, hogy a hallgatók nem bánják, ha új hiedelmeket, új nézőpontokat, új helyeket ismernek meg, nyitottak a bonyolultabb feladatokra, új kihívásokra. 3 alatti átlagot mértünk azokat az állításokat illetően, melyek zártságot foglalnak magukban a homoszexuálisokra, a konfliktusos interkulturális kommunikációra és a rossz helyzetek pozitív szempontú megvizsgálására vonatkozóan.

Természetesen sok különbséget észlelhetünk a kiutazó hallgatók és a már visszatért diákok attitűdjei között. A már *hazaérkezett hallgatók* a kiutazás előtt álló hallgatóknál szignifikánsan nagyobb arányban értettek egyet azzal, hogy nem bánják, ha meg kell

változtatniuk a saját kultúrájukról kialakult képet, ill. ha egy hely eltér attól, amit előre elképzelték róla.

Ezzel szemben a *kiutazás előtt állók* világképe kevésbé érzékeli a kulturális különbségeket, jobban egyetértenek azzal, hogy mivel mindannyian emberi lények vagyunk, képesek vagyunk ugyanúgy gondolkodni, a józanész a világon mindenhol ugyanazt diktálja, és a testbeszéd mindenhol hasonló.

A bizonytalanabb viselkedés, a féltékenység, az aggodás, és a külföldön az otthonihoz hasonló helyek keresése is rájuk jellemzőbb, a külföldről már hazatértek ezen állításokra adott válaszaik alapján magabiztosabbnak tűnnek.

Emellett az interkulturális kommunikáció konfliktus esetén való berekesztése szintén inkább a kiutazás előtt állók választott stratégiája, a hazaérkezettek kevésbé értenek egyet ezen állítással.

A fentiek bizonyítják azt, *hogy a nyitottság, az interkulturális tanulási vágy és a kulturális különbségek észlelése jellemzőbb azokra, akik már rendelkeznek ösztöndíjas külföldi tapasztalattal.*

4.2. Az interkulturális attitűdök dimenziói

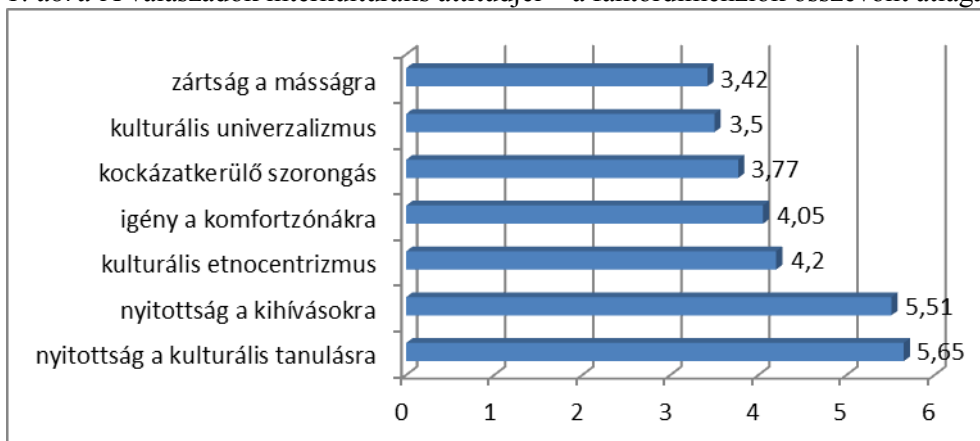
A továbbiakban a 23 állításból néhány főbb dimenzió kirajzolódását kerestük.

Ehhez a *feltáró faktoranalízis* módszerét választottuk, a főkomponens elemzést és a Varimax rotációt alkalmaztuk. Az elemzésbe bevont változók korrelációjáról a KMO mutató (0,76) és a Barlett-teszt (sig. = 0.000) alapján győződünk meg. Az anti-image mátrix szerint minden változó MSA (measures of sampling adequacy) értéke a megfelelő intervallumban helyezkedik el, ez bizonyítja az egyes változók elemzésbe való bevonásának jogosságát.

A dimenziók számának kialakításánál csak az 1-nél nagyobb sajátértékkel rendelkező faktorokat fogadtuk el. Az így kapott 7 faktor által magyarázott teljes variancia 52%. A faktorok jól értelmezhetők, a hét faktor jól mutatja az interkulturális attitűdök mögött rejlő dimenziókat.

A dimenziók elnevezését és az egyes dimenziókra összevont átlagokat az 1. ábra mutatja be.

1. ábra A válaszadók interkulturális attitűdjei – a faktordimenziók összevont átlagai

N=873

Forrás: saját szerkesztés

A szórást a *kockázatkerülő szorongás* faktor magyarázza leginkább, vagyis az interkulturális attitűdök közül ez szolgál leginkább magyarázatként egy adott személy esetében az interkulturális hozzáállására. Ennek szintje a hallgatók esetében közepes, 7-es skálán 3,77-es átlagot mértünk az ide sorolódó állításokra. Ez a faktor a kudarc, a kockázat kerüléséről szól, aggodalommal társulva, mind a mindennapi tevékenységek, mind az új kultúrába való kerülés

esetén. Az újdonság, a bizonytalanság stresszt okoz azoknak, akik e faktorhoz sorolódó állításokra magas értéket adtak.

A következő faktor a *nyitottság a kihívásokra* elnevezést kapta, az ide tartozó állításokra magas értéket adók nyitottak arra, hogy egy rossz helyzet pozitív oldalát is megvizsgálják, új szempontokat vegyenek figyelembe, bonyolult feladatokat megoldjanak, folytassák az interkulturális kommunikációt akkor is, ha konfliktus adódik. A válaszadó hallgatók esetében ez a faktor kapta a második legmagasabb értéket (5,51), a hozzá hasonló „nyitottság a kulturális tanulásra” faktor után (5,65).

A *kulturális univerzalizmus* szerint a világon mindenki hasonlóan gondolkodik, a józanész mindenhol ugyanazt diktálja és a testbeszéd is hasonló a világ minden táján. Ezen állításokkal közepes mértékben értettek egyet a megkérdezettek, 3,5-ös átlagot kaptunk a hetes skálán.

A *nyitottság a kulturális tanulásra* dimenzió állításainak átlaga a legmagasabb, 5,65. Ez azt tükrözi, hogy a mintában magas értéket adó hallgatók nem bájnak, ha egy új kultúra megváltoztatja a nézeteiket saját kultúrájukról, ill. a világról.

A *komfortzónákra való igény* közepes szintű, 4,05-ös átlaggal. A hasonló életstílusú, hasonló gondolkodású emberek közelségére, a hasonló helyekre, ill. a megszokott beszédmódra és szervezésre interkulturális környezetben is igénye van a hallgatóknak.

A legalacsonyabb átlagot (3,42) a *„zárttság a máságra”* elnevezésű dimenzió kapta, mely a más térközű, más szexuális orientációjú és az elvárttól eltérő stílusban kommunikáló egyének elutasításáról szól.

Az utolsó faktor, melyet *kulturális etnocentrizmusnak* nevezünk el, egy állítást foglal magába: „Mivel az én kultúráim szokásai a világon mindenhol elfogadottak, ezért nem okoz problémát, hogy hogyan üdvözljek külföldieket”, közepes átlagértéket mutat 4,2-vel.

4.3. Demográfiai és oktatásdemográfiai eltérések a dimenziók tekintetében

A továbbiakban azt vizsgáltuk, hogy milyen szignifikáns eltérések adódnak az egyes demográfiai és oktatásdemográfiai csoportok között a fenti dimenziókat illetően.

A *hazaérkezett és kiutazó* hallgatók közötti korábban említett differenciákat a dimenziók tekintetében is szignifikánsnak találtuk, a már visszatért hallgatók nyitottabbak a kulturális tanulásra (hazaérkezett 5,7 vs. kiutazó 5,5) és kevésbé értenek egyet az univerzalista állításokkal (hazaérkezett 3,42 vs. kiutazó 3,68).

A *nők* nyitottabbak a kulturális tanulásra (5,70 vs. 5,53), a kihívásokra (5,59 vs. 5,31), kevésbé jellemző rájuk a máságra való zárttság (3,36 vs. 3,54) és az univerzalista felfogás (3,43 vs. 3,67), kisebb az igényük a komfortzónákra (4,00 vs. 4,17), viszont jellemzőbb rájuk a kockázatkerülő szorongás, mint a férfiakra (3,82 vs. 3,62).

Az *első alkalommal utazók* aggodóbbak és szorongóbbak a kulturális változásokkal kapcsolatban (3,83), mint a mobilitási ösztöndíjakat már gyakrabban igénybe vevők (3,42 és 3,57).

A kiutazók közül azok, *akinek még nem volt hosszabb külföldi tapasztalatuk* (vagyis 1-2 hét vagy annál rövidebb idő volt a leghosszabb külföldi tartózkodásuk), szignifikánsan magasabb átlagokat adtak a kockázatkerülő szorongást mérő kérdésekre (4,27 és 3,94), mint azok, akik már fél év – egy év előzetes tapasztalattal rendelkeznek jelenlegi utazásuk előtt (3,38 és 3,52).

Akik a *hazaérkezettek közül rövidebb idejű* (2-3 hónap, ill. 1 hónap és annál rövidebb) mobilitási ösztöndíjat vettek igénybe, azok jobban egyetértenek a kulturális etnocentrizmust kifejező állítással (5,92 és 4,52), mint a hosszabb távú (6 hónap vagy a feletti) ösztöndíjjal rendelkezők (4,18 és 4,07).

A *kulturális univerzalizmus kevésbé jellemző a gazdaságtudományi területen* tanulóira (3,21), a mintaátlagnál jellemzőbb a műszaki, a művészeti képzés, a jogi és a természettudományi képzésben részt vevőkre (3,74-3,93 között).

A közép-magyarországi és a konvergencia régiók tekintetében azt találtuk, hogy a *kulturális univerzalizmust* kifejező állításokkal jobban egyetértettek a *konvergencia régiókban* tanuló hallgatók (3,61 vs. 3,43).

A *kulturális tanulásra szignifikánsan nyitottabbak a közép-magyarországi, közép-dunántúli és dél-alföldi régiók hallgatói*(5,69-5,77 között), és kevésbé nyitottak az észak-magyarországi, nyugat-dunántúli és észak-alföldi régiókban tanuló diákok (5,37-5,44 között).

A válaszadó *anyagi jóléte* is befolyásolja az eredményeket, a *kulturális tanulásra* a nagyon rossz és a nagyon jó anyagi helyzetűek nyitottabbak (5,93 és 5,92), az átlagos körülmények között élők kevésbé (5,52). A legmagasabb pénzügyi jóléti kategóriát bejelölők a legzártabbak a másásra (3,6), a legrosszabb anyagi helyzettel rendelkezők pedig a legnyitottabbak (3,02). A legrosszabb anyagi helyzetben lévők fogadták el leginkább a kulturális univerzalista állításokat (3,56), a legjobb és jó pénzügyi körülményekkel rendelkezők pedig legkevésbé (3,34 és 2,97).

Az *önbizalom* szintje a kockázatkerülő szorongás dimenzió esetében mutat szignifikáns eltéréseket, a legnagyobb önbizalom szinttel rendelkezők a legkevésbé, míg a legalacsonyabb önbizalmú hallgatók a leginkább szorongóak (3,19 vs. 4,89).

A *közepes tanulók* a leginkább univerzalista felfogásúak, a jó vagy kitűnő tanulmányi eredményűek pedig a legkevésbé (3,83 vs. 3,43 és 3,47).

5. Személyes és interkulturális készségek változása a hazaérkezett hallgatók körében, várakozások a készségek fejlődését illetően a kiutazó hallgatók körében

A már *hazaérkezett hallgatókat* arról kérdeztük, hogy miként változtak egyes személyes és interkulturális készségeik a külföldi tartózkodásuknak köszönhetően. 27 különböző készséget, kompetenciát kellett értékelniük 1-5-ig terjedő skálán.

A *kiutazó hallgatóktól* ugyanezen készségek jelenlegi szintjéről (ennek bemutatását jelen keretek között mellőzzük) és a szerintük várható javulásukról érdeklődtünk.

A következő, 2. táblázatban azt hasonlítjuk össze, hogy a hazaérkezett hallgatók által készségeikben tapasztalható javulás mennyire feleltethető meg a kiutazók ez irányú várakozásainak. A szürkével jelölt kompetenciák esetében az eltérések statisztikailag szignifikánsak.

2. táblázat Személyes és interkulturális készségek változása a hazaérkezett hallgatók körében, várakozások a kiutazó hallgatók körében

„Kérjük, értékeld, hogy szerinted a külföldi tartózkodásnak köszönhetően alábbi készségeid ...”	hogyan és milyen mértékben változtak hazaérkezettek N=611 átlag (1- nincs változás, 2- kicsit javult, 3- közepes mértékben javult, 4- meglehetősen javult, 5- nagy mértékben javult)	hogyan és milyen mértékben változnak majd kiutazók N=262 átlag (1- nem lesz változás, 2- kissé mértékben javulni fog, 3- közepes mértékben javulni fog, 4- meglehetősen javulni fog, 5- nagy mértékben javulni fog)
Önállóság	4,00	4,06
Alkalmazkodóképesség interkulturális oktatási vagy munkakörnyezethez	3,91	3,93
Kulturális tudás	3,89	4,09
Problémamegoldás mindennapi életben	3,80	3,85
Általános kommunikációs készség	3,76	3,89
Nyitottság	3,75	3,69
Interkulturális kommunikációs készség	3,74	3,92
Kulturális empátia	3,66	3,61
Önbizalom	3,61	3,56
Rugalmasság	3,60	3,56
Más kultúrákra való érzékenység	3,56	3,56

Mindennapi gyakorlati készségek	3,51	3,88
Kulturális tolerancia	3,48	3,58
Társas kapcsolatteremtési készségek	3,45	3,79
Együttműködési készség	3,44	3,60
Egyéb idegennyelvtudás	3,42	3,99
Kezdeményezőkézség	3,42	3,64
Angol nyelvtudás	3,35	3,75
Szakmai tárgyi tudás	3,31	3,97
Problémamegoldás szakmai életben	3,31	3,84
Tervezési és szervezési készség	3,29	3,56
Szakmai kapcsolatteremtési készségek	3,21	3,81
Csapatmunkára való képesség	3,21	3,56
Konfliktuskezelési készség	3,19	3,53
Tárgyalókészség	3,13	3,61
Kreativitás	3,12	3,39
Analitikus készségek	2,87	3,24

Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények azt mutatják, hogy a kiutazók várakozásai a legtöbb készség tekintetében magasabbak, mint amit a már visszaérkezett hallgatók regisztráltak.

Ez csak néhány kompetencia esetében van másképp: *a kulturális empátia, az önbizalom és a rugalmasság nagyobb mértékben javult* azoknál, akik már hazaérkeztek, mint amilyen változásra számítanak a még kiutazás előtt állók.

A hazaérkezettek körében leginkább *az önállóság*, a munka, ill. oktatási környezethez való *interkulturális alkalmazkodó készség* javult, és *a kulturális tudás* nőtt.

A kiutazók emellett az egyéb (nem angol) nyelvtudást és a szakmai tárgyi tudást helyezik a rangsor elejére, mint leginkább fejlődni várt tényezőt, amelyek a visszaérkezettek rangsorában csak a közepesen fejlődő kompetenciák közé sorolódtak.

A visszaérkezettek szerint a *legkevésbé fejlődő készségek a tárgyalókészség, a kreativitás és az analitikus készségek*, ez utóbbi kettőt szintén a legkisebb fejlődésen keresztül menő készségnek várják a kiutazók, viszont a tárgyalókészség javulására vonatkozóan jóval többet várnak, mint amit a hazautazók tapasztaltak.

Összességében elmondható, hogy az analitikus, a tárgyaló-, a konfliktuskezelési és a tervezési-szervezési készségeket, a kreativitást és az egyéb nyelvtudást kivéve (ahol kb. 30 százalékos az 1-es vagy 2-es értéket adók aránya) a többi kompetencia esetében *alacsony azoknak a száma, akik nem, vagy csak kismértékű változást* tapasztaltak (jellemzően 10-10 százalék alatti).

6. Konklúziók, a kutatás korlátai és lehetséges további irányai

A hallgatókat elégedettségük mérése céljából egy szintetizáló kérdés keretében megkérdeztük arról is, hogy mennyire javasolnák másoknak, hogy menjenek ki külföldre ösztöndíjjal tanulni? *89 százalékuk mindenképpen, 10 százalékuk inkább javasolná*, míg 1 százalék nyilatkozott úgy, hogy inkább nem ajánlaná másoknak.

Szignifikáns eltéréseket az egyes csoportok/kategóriák között csak a *hazaérkezett-kiutazó* hallgatók csoportjainak vonatkozásában találtunk. Az ösztöndíjas időszakról hazaérkezettek *92 százaléka mindenképpen javasolná az ösztöndíjas lehetőséget másoknak*, 7 százaléka inkább igen, és csak 1 százalékuk inkább nem. A kiutazás előtt állók kicsit kevésbé vannak még meggyőződve arról, hogy mindenképpen érdemes ilyen ösztöndíjra menni, 82 százalékuk a „mindenképpen” és 17 százalékuk az „inkább igen” válaszlehetőséget választotta.

A *kutatási eredmények* elsősorban a programban való részvétel ösztönzéséhez és hatékonyabb kommunikációjához segíthetnek abban, hogy összegzik azokat a kulcskompetenciákat, melyek fejlődése várható egy külföldi félév alatt. Tanulság, hogy mivel az interkulturális

attitűdökben elsősorban a kockázatkerülő szorongásnak van magyarázó ereje, a megfelelő információcsomag és a felkészítő tréningek kiemelt szerephez kell, hogy jussanak. E tekintetben egy érdekes kutatási irány lehet a jövőre nézve felmérni azon hallgatók attitűdjeit és kompetenciáit, akik részt vettek és azokat akik nem vettek részt ilyen tréningen. A kutatás egyik legfőbb korlátja, hogy a kérdőívet kitöltők között a kiutazás előtt álló hallgatóktól nincsenek adataink arra vonatkozóan, hogy hazaérkezésük után hogyan változtak attitűdjeik és kompetenciáik. Vagyis a továbbiakban e kutatásokat az „előtte-utána” típusú mérés tenné egyértelműen validálhatóvá.

Hivatkozásjegyzék

- Bennett, M.J. (1998): Intercultural communication: a current prespective in *Basic concepts of intercultural communication*. Boston, Intercultural Press, Nicolas Brealey Publ.
- Danka, B., Kiss B., Németh, A.(2009): Hogyan mérjük az interkulturális kompetenciát? Tanulmány.
- Erasmus Impact Study (2014) http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1025_en.htm, Letöltve: ideje: 2015. máj.3.
- Falkné, Bánó, K. (2008): Kultúraközi kommunikáció. Budapest: Perfekt Kiadó.
- Gudykunst, W.B. (1998): Applying anxiety/uncertainty management (AUM) theory to intercultural adjustment training. *International Journal of Intercultural Relations*, 22 (2), pp. 227-250.
- Gyulavári, T., Mitev, A., Neulinger, Á., Neumann-Bódi, E., Simon, J., Szűcs, K. (2012): A marketingkutatás alapjai. Aula Kiadó, Budapest.
- Gyulavári, T. (2013): Kultúraszemélyiség in Malota, E. Mitev, A. Kultúrák találkozása, Budapest: Alinea
- Hidasi, J. (2004): Interkulturális kommunikáció. Budapest: Scolar,
- Jensen, I. (2006): The Practice of Intercultural Communication: Reflections for Professionals in *Cultural Meetings*. In: Samovar, L.A., Porter, R.E., McDaniel, E.R. (eds.): Intercultural Communication: A Reader. Belmont: Thomson.
- Kim, Y.Y. (2001): Becoming intercultural: An integrated theory of communication and cross cultural adaptation. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Konczosné Szombathelyi Márta, 2007, *Kommunikációs ismeretek*. Universitas-Győr Kht., Győr
- Mitev, A. (2013): Az interkulturális kommunikáció alapjai in Malota, E. Mitev, A. *Kultúrák találkozása*, Budapest: Alinea
- Yoshikawa, M. (1987): The double-swing model of intercultural communication between the East and the West. In: Kincaid, L. (ed.): *Communication theory: Eastern and Westrn perspectives*. London: Academic Press.